

УДК 81`1:373

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ****Бронетко І. А.**

У статті розглядається актуальна проблема сучасної методики викладання іноземних мов, реалізація лінгвосоціокультурного компонента мовної освіти. Аналізуються поняття “лінгвосоціокультурна компетенція”, “діалог культур”, “комунікація”, досліджується взаємодія рідної мови та мови, що вивчається. Розглядаються компоненти лінгвосоціокультурної компетенції, критерії, показники та умови реалізації лінгвосоціокультурного компонента змісту мовної освіти.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетенція, мовна культура, діалог культур.

В статье рассматривается актуальная проблема современной методики преподавания иностранных языков, реализация лингвосоциокультурного компонента лингвистического образования. Анализируются понятия “лингвосоциокультурная компетенция”, “диалог культур”, “коммуникация”, исследуется взаимодействие родного языка и изучаемого языка. Рассматриваются компоненты лингвосоциокультурной компетенции, критерии, показатели и условия реализации лингвосоциокультурного компонента содержания языкового образования.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетенция, диалог культур, языковая культура.

This article observes an actual problem of foreign language teaching and formation of cultural and country studying knowledge. It analyses the concepts of lingvosociocultural competence, cultural dialogue, communication, the interaction of the native language and the target language. Describes the components of lingvosociocultural competence, criteria, parameters and conditions for the implementation of the content component of lingvosociocultural education.

Key words: language culture, lingvosociocultural competence, cultural traditions, communication.

За останні десятиліття сучасна мовна освіта набуває особливу та цілком обґрунтовану популярність, яка пов'язана з наявністю об'єктивних соціально-економічних, соціокультурних та політико-правових передумов, що зумовили особливості розвитку людства на початку нового тисячоліття. Сфера мовної освіти покликана сформувати високоморального, творчого, компетентного громадянина, який буде обізнаним у духовних і культурних традиціях, в першу чергу, своєї країни, а також країни мови, що вивчається.

Більшість досліджень, пов'язаних з проблемами соціокультурної освіти засобами іноземної мови, обмежуються розглядом питань розвитку соціокультурної компетенції поза зіставленням з рідною культурою студентів (Ж. Вайнова, Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров, Ю. Н. Караулів, В. В. Ощепкова, В. В. Сафонова, С. Г. Тер-Минасова, Г. Д. Томашина, В. П. Фурманова).

Навчання іноземної мови з урахуванням національно-культурної специфіки забезпечує зв'язок на рівні країни регіональних та глобальних аспектів у вивченні сучасних проблем реалізації діалогу культур.

Учені відмічають, що процес засвоєння іноземної мови і подальше його застосування програмується як міжкультурна комунікація, тобто “як діалог культур” (термін В. С. Біблера), що набуває в сучасних умовах особливого значення, оскільки процес ознайомлення студентів з іншомовною культурою не буде досить ефективним без створення методичних умов для міжкультурного зіставлення норм спілкування на рідній та іноземній мовах і ціннісних орієнтацій

двох культур. Це показує важливість побудови навчального процесу на основі крос-культурного підходу.

Діалог культур можливо здійснювати за умови сформованості у комуні кантів лінгвокультурної компетенції, володіння студентами знаннями про національно-культурні особливості країни мови, що вивчається, норми мовної і немовної поведінки його носіїв уміннями будувати свою поведінку і комунікацію з урахуванням своєї специфіки; здатністю здійснювати різні види мовленнєвої діяльності і вибирати лінгвістичні засоби відповідно до місця, часу, сфери спілкування, адекватно соціальному статусу партнера по спілкуванню. Лінгвосоціокультурна компетенція грає особливу роль у досягненні практичних, виховних, загальноосвітніх і розвиваючих цілей підготовки майбутніх учителів. Функції лінгвосоціокультурної компетенції: ціннісно-орієнтаційна, пізнавально-гуманістична, мотивуюча і регулятивна.

Сформованість лінгвосоціокультурної компетенції учнів передбачає комплексний розвиток її ключових складників та цілком залежить від інтегрованого, цілісного, взаємопов'язаного володінням предметними (мовною, мовленнєвою, комунікативною) та загально-навчальними (соціокультурною) компетенціями. Основними складовими частинами лінгвосоціокультурної компетенції є лінгвістична, соціокультурна, культурознавча та лінгвокраїнознавча, соціальна, лінгвокультурознавча компетенція, соціо-лінгвістична та країнознавча компетенції.

Лінгвістична (мовознавча) компетенція – один з основних видів компетенцій, що розвиваються в учнів на уроках англійської мови. Вона забезпечує "пізнавальну культуру особистості школяра, розвиток логічного мислення, пам'яті, уяви". Лінгвістична компетенція – здатність учня конструювати граматично правильні форми і робити синтаксичні побудови, а також розуміти смислові відрізки в мові, організовані відповідно до існуючих норм української мови. У лінгвістичній компетенції містяться семантичні, синтаксичні морфологічні фонетичні та лексичні знання. Граматичні значення слова яскраво виражаються в його формах. Складність між значеннями і формами часто перешкоджає вербальній комунікації, тому що таких граматичних правил в англійській мові не існує. Без цих знань, без наявності певного словникового запасу і стереотипів англійської мови на вербально-семантичному рівні неможлива ніяка мовна діяльність. [1, с.50] Лінгвістична компетенція дає можливість передати тільки перший вид інформації, ідеї, поняття, уявлення, щодо яких здійснюється мовленнєвий акт на англійській мові.

Соціокультурна та соціолінгвістична компетенція – це знання, вміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії. Соціолінгвістична компетенція виявляється в умінні студентів спілкуватися відповідно до певної ситуації та її контексту. Соціальні контакти великою мірою мають ритуальний характер. Вони спостерігаються в усіх актах повсякденного спілкування, таких як вітання, прощання, знайомство, початок і кінець зустрічей, нарад, телефонні переговори тощо. Для них характерна етикетна поведінка учасників, тобто "поведінка, в тому числі й мовна, за соціально, культурно й історично сформованими моделями в типових (стандартних) ситуаціях поведінки і взаємодії людей" [4, с. 29]. Соціокультурна компетенція, як зазначає П. Сисоєв, дозволяє тим хто нею говорить почувати себе практично на рівні з носіями мови (відносно культури), що є кроком до адекватного володіння іноземною мовою.

Країнознавча компетенція – знання про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, традицій). Помітне розходження культур у носіїв різних мов в основному визначається різними матеріальними й духовними умовами існування відповідних народів і країн, особливостями їх історії, культури, суспільно-політичного устрою, політичної системи тощо. Таким чином, загально визнаним став висновок про необхідність глибоко знати специфіку країни, мова якої вивчається, а тим самим і про необхідність оволодіння країнознавчою компетенцією як однією з головних у навчанні іноземних мов [6, с. 58].

Лінгвокраїнознавча компетенція – передбачає володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях

спілкування. Іншими словами, сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що і носій мови, і досягти у такий спосіб повноцінної комунікації” [3, с. 4]. Для формування лінгвокраїнознавчої компетенції потрібне не знання країнознавства як комплексу наукових дисциплін, а так звані фонові знання (background knowledge), тобто знання про країну та її культуру, відомі всім жителям даної країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних).

Лінгвокультурознавча компетенція (термін Н. Ішханяна) – це вміння учнів використовувати країнознавчі та фонові знання про країни, мова яких вивчається; лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови; факти, норми та цінності національної культури; специфіку вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята в певній культурі. Лінгвокраїнознавча компетенція включає лінгвокраїнознавчі, соціоетнологічні та культурологічні знання і вміння.

Соціальна компетенція передбачає готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, а також уміння поставити себе на місце іншого і спроможність справитись з ситуацією, що склалась; здатність вступати в комунікативні відносини з іншими людьми, орієнтуватися в ситуації та керувати нею.

Формування в учнів лінгвосоціокультурної компетенції покликане залучити їх до фонових знань їх однолітків з інших країн. Відбір цих фонових знань здійснюється на основі дитячої, підліткової й юнацької літератури, мистецтва країни, мова якої вивчається та досвіду спілкування представників іншої культури з навколишнім світом.

У зв'язку з введенням лінгвосоціокультурного компоненту у навчання іноземних мов, гостро постає проблема автентичності мовного середовища. Остання досягається за допомогою застосування автентичних текстів як одиниці спілкування. Знайомлячись із інформацією країнознавчого та культурологічного характеру, учні засвоюють особливості іншої культури й аналізуючи їх, учаться краще розуміти власну культуру.

Якщо перераховані складові сформовані на належному рівні, то це дає змогу людині легко орієнтуватися в іншомовному середовищі, швидко адаптуватися до нього та конструктивно вирішувати перешкоди, які виникатимуть у процесі міжкультурної комунікації. Процес навчання іноземних мов слід спрямовувати на ознайомлення учнів із новим способом спілкування – міжкультурним спілкуванням, а також із культурою та звичаями народу, мова якого вивчається.

Вивчення науково-методичної літератури з означеної проблеми дозволяє визначити критерії та показники рівнів сформованості лінгвосоціокультурної компетенції учнів ЗОШ:

- мовний (засвоєння базових знань, вивчення формальної структури мови і певного засобу комунікативного навчання);
- мовленнєвий (ознайомлення з функціями мовних засобів, стилями, типами і жанрами мовлення);
- комунікативний (усвідомлення ролі комунікативного процесу, поетапності його підготовки й реалізації, розуміння комунікативної спрямованості мовних одиниць);
- соціокультурний (засвоєння особливостей національного спілкування, вивчення та поглиблення знань про національну культуру англійського народу, специфіку комунікативної та мовленнєвої поведінки).

Опрацювання наукових підходів щодо засвоєння мовних знань та формування вмінь і навичок використання їх на практиці дозволяє констатувати, що мовний компонент передбачає поетапне засвоєння учнями знань із фонетики (звуки, склад, наголос, інтонація, евфонія, комунікативні ознаки звуків), лексики (слово, лексичне значення, відтінки лексичних значень, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, комунікативна роль лексики), морфології (частини мови, граматичні форми, граматичні значення слів, їх комунікативна роль), синтаксису (словосполучення, речення, синтаксичне ціле, їх ознаки та комунікативні особливості), розвиток умінь доречно використовувати їх під час побудови стилістично диференційованих текстів. Формування мовленнєвої компетенції передбачає

роботу з текстами різних стилів, типів і жанрів мовлення, що реалізується у двох основних видах мовленнєвої діяльності учнів: рецептивній (сприйняття, усвідомлення, розуміння, аналіз текстів) і продуктивній (створення власних текстів, переказів чи творів). До рецептивної діяльності належить аудіювання і читання, до репродуктивної – говоріння і письмо.

В основу експериментальної методики формування лінгвосоціокультурної компетенції покладено загальні дидактичні та лінгвометодичні принципи.

До загально дидактичних відносимо: принципи науковості, системності і послідовності, зв'язку теорій з практикою, доступності, наочності, проблемності. Лінгвометодичні принципи включають: комунікативне навантаження мовних одиниць, вивчення мовних одиниць з опорою на текст комунікативної доцільності, практичної спрямованості, взаємозв'язок навчання з аспектами культури поведінки.

Експериментальне навчання передбачає взаємодію традиційних і нових підходів до навчання англійської мови: компетентнісного й особистісно-орієнтованого в поєднанні з комунікативно-діяльними, функціонально-стилістичними, лінгвістичними, текстоцентричними, соціокультурними та реалізацію таких методів навчання як: розповідь, бесіда, спостереження, робота з підручником та інноваційних, серед яких моделювання ситуацій, кейс-метод, метод проєктів, дискусія, мікрофон, мозковий штурм.

Таким чином, формування лінгвосоціокультурної компетенції дозволяє ширше використати матеріали пізнавального характеру, автентичні матеріали, що сприяє підвищенню комунікативної мотивації, оскільки матеріали такого роду містять великий резерв її формування.

Література

1. Николаева С. Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов / С. Ю. Николаева, О. М. Шерстюк // Іноземні мови. – 2001. – №1. – С. 50-58.
2. Сысоев П. В. Культурное самоопределение личности в контексте диалога культур: монография./ П. В. Сысоев – Тамбов: ТГУ им. Державина, 2001. – 145 с.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова 2-12 класи. – К., 2001.
4. Городецкая Л. А. Лингвокультурная компетентность личности как культурологическая проблема: Дис. ... докт. культ. наук : 24.00.01/ . Городецкая Людмила Александровна / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2007. – 322 с.
5. Витлин Ж. Л. Эволюция методов обучения иностранным языкам в XX веке // ИЯШ. – 2001. – №2. – С. 23-30.
6. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003.- № 8. – С. 58-64.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 264 с.